

УДК 911.3

DOI 10.32999/ksu2413-7391/2019-10-4

Логвинова М.О.,
аспірант кафедри соціально-економічної географії і регіонаознавства
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ДО ПИТАННЯ ПРО ЧИННИКИ РОЗМІЩЕННЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЗІ СХОДУ УКРАЇНИ

Метою даної статті є аналіз чинників, які впливають на територіальну концентрацію внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні. На основі міграційних теорій "Pull and Push" та теорії «м'яких та жорстких» факторів визначено чинники можливого розміщення внутрішньо переміщених осіб в Україні. Розглянуто регіональні особливості розміщення ВПО. Автором виділено чотири групи чинників, які впливають на розміщення внутрішньо переміщених осіб: природно-географічні, політичні, економічні, соціально-демографічні.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи (ВПО), переселенці, чинники розміщення, розселення, Україна.

Lohvynova M.O. TO THE QUESTION ABOUT THE FACTORS OF ACCOMMODATION OF INTERNAL DISPLACED PERSONS FROM THE EAST OF UKRAINE

The relevance of the study is fueled by the need to identify the factors contributing to the resettlement of IDPs in Ukraine, which will make it possible to identify their structural features, immediate needs and to introduce directions of regional policy aimed at solving the acute problems of IDPs. The purpose of the article is to analyze the factors that influence the territorial concentration of internally displaced persons (IDPs) in Ukraine. The territorial characteristics of the placement of IDPs, most of which reside in regions geographically close to the Separate districts of the Donetsk and Luhansk region, are considered. A significant proportion of immigrants live in the territory of Donetsk, Luhansk, Kharkiv, Dnipropetrovsk, Kiev regions and in the city of Kiev. Uneven placement of IDPs in Ukraine leads to excessive social and administrative burden on host communities, local labor markets, social infrastructure of resettlement regions, complicates the implementation of employment policies.

The author has identified four groups of factors that influence the placement of IDPs: natural-geographical, political, economic, socio-demographic. Migrants choose for their residence economically developed areas, which have a significant proximity to the territories of their previous residence, while other areas are almost ignored.

Therefore, among the most important possible factors for the placement of internally displaced persons, the following were considered: territorial, proximity to certain districts of Donetsk and Lugansk regions, employment opportunities, resettlement experience of predecessors, urbanization level of the receiving region, access to education, health care, family ties, ethno-national and religious views of the local population, electoral views, values of the population, the possibility of social protection, the attitude of the local population towards the immigrants and the like. The group of economic factors includes employment opportunities, the availability of jobs and favorable working conditions, takes into account the industrial specialization of the region, the stable development of the economy, high quality of life and a high index of regional development.

Key words: internally displaced persons (IDPs), displaced persons, accommodation factors, resettlement, Ukraine.

Постановка проблеми. Україна вперше за роки незалежності у 2014 році масово зіштовхнулася з таким явищем, як внутрішнє переміщення населення внаслідок бойових дій на Сході України та анексії Криму. Понад 1,7 млн. стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), що перевищує населення Естонії або Чорногорії та становить 4% від загальної кількості населення України. За даними Міністерства соціальної політики (Міністерство соціальної політики), найбільша кількість внутрішніх переселенців поселяється на територіях, ближчих до окупованих райо-

нів Донбасу, – окремих районах Донецької, Луганської, Харківської областей та в м. Києві, а західноукраїнські регіони ігнорують. Саме тому актуальними є проблеми виявлення чинників, які сприяють розселенню ВПО в Україні, що дозволить виділити їх структурні особливості, першочергові потреби та запровадити напрямки регіональної політики, спрямованої на вирішення найгостріших проблем переселенців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внутрішньо переміщені особи є об'єктом дослідження науковців різних напрямків:

соціологів, політологів, юристів, психологів, географів, проте регіональні особливості ВПО не досить широко висвітлені українськими науковцями. Питанням розміщення ВПО в Україні, дослідженням факторів, які впливають на вибір місць для переселення, виявленням проблем їх адаптації та інтеграції у приймаючі громади займалися представники української суспільної географії: Н.В. Гусева, Л.В. Ключко, Л.М. Немець, К.Ю. Сегіда, В.В. Смаль, О.С. Суптело. Питанням оцінки масштабів переселення, основними стратегіями переселення займалися О.І. Амоша, В.П. Антонюк, Е.М. Лібанова, О.Ю. Міхеєва, О.Ф. Новікова, В.В. Середа, Л.Л. Шамілева. Ураховуючи наявні наукові публікації, прогалини в дослідженні регіональних особливостей розміщення ВПО на території України, чинників, які враховують переселенці під час вибору місця свого проживання, вважаємо необхідним провести таке дослідження.

Мета дослідження полягає в аналізі чинників, які впливають на вибір регіону проживання внутрішньо переміщених осіб зі Сходу України. На основі мети дослідження можна сформулювати такі завдання: розглянути регіональні особливості розміщення ВПО в Україні; проаналізувати чинники, які впливають на вибір місць для переселення ВПО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з міграційною теорією “Pull and Push” («тяжіння та виштовхування») міграція, в тому числі і вимушена, зумовлена низкою виштовхуючих факторів (“push factors”), що діють у регіоні або країні (бідність, безробіття, швидкий ріст населення, політичні репресії, низький соціальний статус, погані перспективи шлюбу тощо), а також факторами тяжіння (“pull factors”), що діють у місці або країні призначення (кращий дохід та перспективи працевлаштування, краща освіта і соціальне забезпечення, житлові та екологічні умови, політична свобода тощо).

Доповнюючи дану теорію, С. Оеберг виділив жорсткі та м'які фактори, які зумовлюють переміщення населення (Lee, 2016). Для жителів окупованих територій Донбасу жорсткими факторами стали військові дії на Сході країни. Змінюючи місце проживання, переселенці обирали ті регіони, що так чи інакше притягували їхню увагу (територіальна близькість до окремих районів Донецької та Луганської областей, мова в регіоні переселення, великі адміністративні центри з розвинутою інфраструктурою,

наявність знайомих та рідних у регіоні переселення, досвід переселення від тих, хто вже виїхав та ін.) (Логвинова, 2019). Обмежувачими факторами таких вимушених міграцій для жителів Донбасу були транспортні витрати на переїзд, брак інформації та негативні стереотипи про регіон переселення тощо.

Регіональний аналіз розміщення ВПО показує, що переселенці розподілені на території України нерівномірно. Так, їх найбільша кількість проживає на території Донецької (552 тис. осіб), Луганської (294 тис.), Харківської (127 тис.), Дніпропетровської (73 тис.), Київської (65,6 тис.) областей та у м. Києві (164 тис. 813 осіб). Найменша частка переселенців розміщується в західноукраїнських областях (рис. 1) (Міністерство соціальної політики).

Отже, спираючись на існуючі міграційні теорії та регіональні особливості розміщення ВПО в Україні, нами було виділено чотири групи чинників можливого розміщення внутрішньо переміщених осіб на території України: природно-географічні, політичні, економічні, соціально-демографічні (табл. 1).

Природно-географічні чинники відіграють найголовнішу роль у розміщенні ВПО, оскільки часто переміщені особи обирають населені пункти, які мають вигідне географічне розташування та територіальну близькість до ОРДЛО, що дозволяє здійснювати періодичні повернення на непідконтрольну Україні територію, що стосується, в першу чергу, переселенців пенсійного віку.

За даними офіційної статистики, в Україні зареєстровано близько 1,3 млн. пенсіонерів із числа внутрішньо переміщених осіб, які офіційно перебувають на обліку в органах соціального захисту населення (Міністерство соціальної політики). Більшість із них розміщуються на території Донецької, Луганської, Харківської областей та отримують пенсію з Пенсійного фонду України. Деякі з них обирають відносно близькі райони до окупованої території, щоб мати статус ВПО та отримувати українську пенсію, а де-факто – розміщуватися на території ОРДЛО та доглядати за своїми будинками або родичами, які там залишилися. Для збереження пенсії переселенці перетинають лінію розмежування та «відмічаються» на підконтрольній Україні території не пізніше ніж на 59 день, що породжує «пенсійний туризм» – періодичний потік пенсіонерів із числа ВПО через лінію розмежування з метою

Таблиця 1

Чинники розміщення внутрішньо переміщених осіб у регіонах України
(узагальнено автором за (Гусєва, 2018, Логвинова, 2019))

Група чинників	Зміст
Природно-географічні	територіальна близькість населених пунктів до ОРДЛО (Окремих районів Донецької та Луганської областей – так називають непідконтрольну Україні частину Донбасу); схожість природно-кліматичних умов.
Політичні	відсутність військових конфліктів; стабільна політична ситуація; наявність демократії та свободи вибору; забезпечення прав та свобод переселенців.
Економічні	наявність вільних робочих місць та сприятливі умови праці; промислова спеціалізація регіону; стабільний розвиток економіки; висока якість життя; високий індекс регіонального розвитку.
Соціально-демографічні	рівень урбанізації регіонів; досвід переселення та родинні зв'язки; високі стандарти соціальної захищеності; наявність можливостей для професійної самореалізації; високий рівень розвитку соціальної інфраструктури, доступність та висока якість освітніх та медичних послуг; високий рівень підтримки переселенців регіональними органами влади та органами місцевого самоврядування; етнопонаціональні та релігійні погляди місцевого населення; цінності населення; схожість населення регіону за соціокультурними особливостями (переважно російськомовне населення, висока частка росіян у структурі населення); ставлення місцевого населення до внутрішньо переміщених осіб.

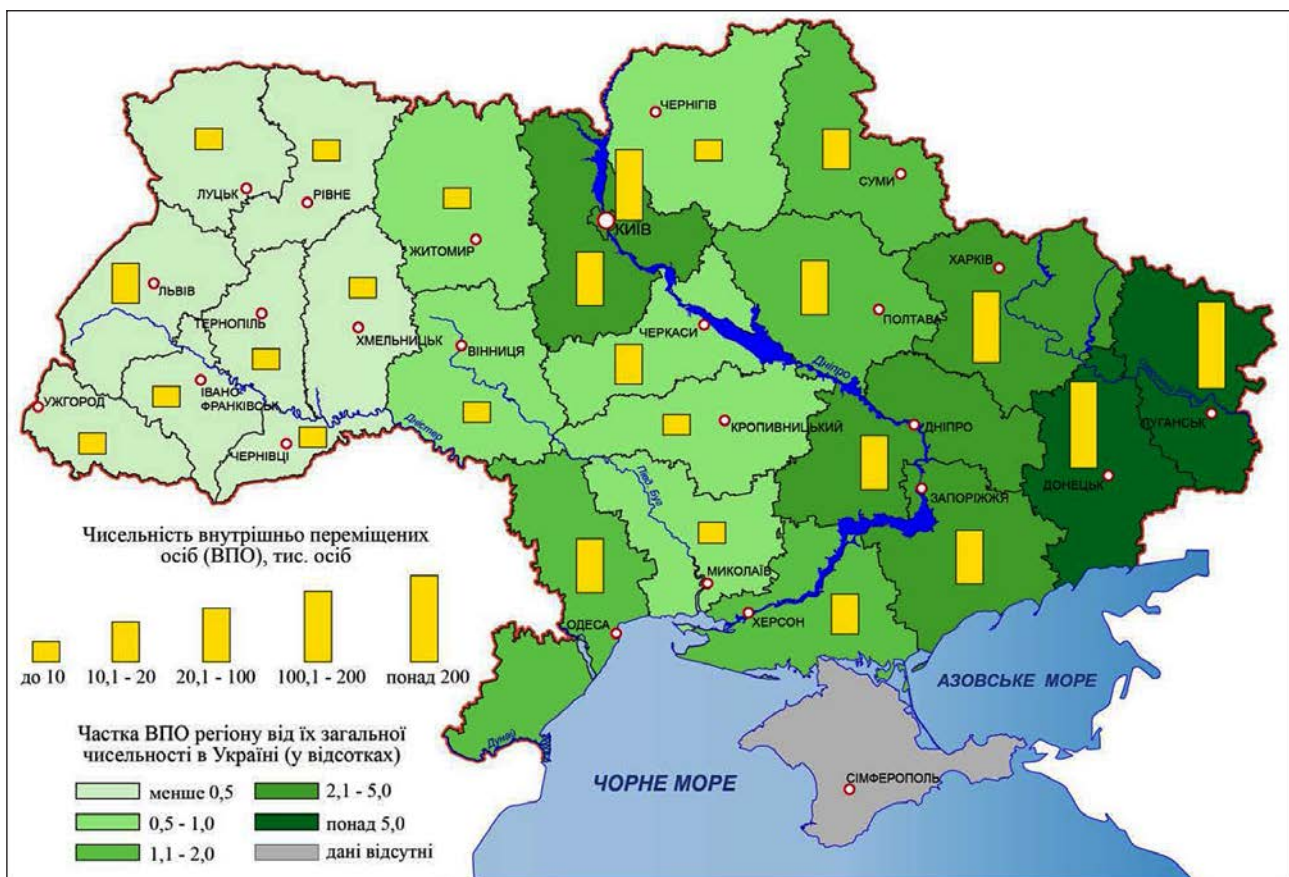

Рис.1. Регіональні особливості розміщення ВПО в Україні на початок 2019 р.
(побудовано автором за даними Міністерства соціальної політики)

отримання пенсій або проходження чергової перевірки (Niemets at al., 2018).

Територіальну близькість до ОРДЛО обирають і особи із числа ВПО, які отримують щомісячну адресну допомогу для покриття витрат на проживання, оплату житлово-комунальних послуг, що свідчить про їх намір повернутися до покинутих населених пунктів (Лібанова, 2014).

Політичні чинники відігравали найбільшу роль у виборі регіонів для переміщення серед ВПО у 2014 році на початку військових дій на Донбасі, коли переселенці просто рятували своє життя та життя своїх рідних та близьких, тому переселялись у регіони зі стабільною військово-політичною ситуацією. Згодом переселенці зупинялись на регіонах, які «дбають» про ВПО, забезпечують їх права та свободи (Новікова, Амоша & Антонюк, 2016).

Група **економічних чинників** включає можливість працевлаштування, наявність вільних робочих місць та сприятливі умови праці, враховує промислову спеціалізацію регіону, стабільний розвиток економіки, високу якість життя та високий індекс регіонального розвитку.

Можливість працевлаштування є важливим елементом інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Безсумнівними перевагами Донецької та Луганської областей до періоду конфлікту було вигідне географічне положення, зручне розташування відносно транспортних магістралей, наявність власних міжнародних аеропортів, вигідне положення відносно ринків Східної Європи, найрозвинутіший в Україні ринок праці, значні запаси мінеральних ресурсів, високий рівень розвитку промисловості та активна інвестиційна діяльність. Слід зауважити, що професійна належність переселенців відповідає специфіці регіонів попереднього проживання, оскільки більшість із них до окупації працювали у промисловості, зокрема вугільній, електроенергетиці, чорній та кольоровій металургії, важкому машинобудуванні, верстатобудуванні, локомотиво- і вагонобудуванні, хімічній промисловості, цементній галузі та ін. Промислові райони Донбасу мали системоутворююче значення для національної економіки та вітчизняної промисловості, промисловий потенціал яких становив 25% від загальноукраїнського (Новікова, Амоша & Антонюк, 2016).

Основною проблемою Донецької та Луганської областей було перетворення їх на старопромислові регіони з переважанням важкої

промисловості з використанням застарілих технологій та засобів виробництва та низьким рівнем наукоємності. Тому частині населення із числа переселенців, які були зайняті саме у промисловості, особливо гірничовидобувній та металургійній, досить важко переорієнтуватися на інший вид діяльності, тому досить часто внутрішні переселенці обирають саме промислові регіони, які відповідають їх професійним інтересам, такі як Донецька, Луганська, Харківська, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Одеська, Полтавська області та м. Київ. Саме ці регіони мають відносно стабільний розвиток економіки, забезпечують відносно високу якість життя населення та мають порівняно високий індекс регіонального розвитку.

Серед **соціально-демографічних чинників** вибору регіонів для переселення особлива увага надається рівню урбанізації регіону переселення. Територія Донецької та Луганської областей є одним із найбільш урбанізованих регіонів України з найбільшою кількістю міст та селищ міського типу. Сьогодні найбільші міста Донбасу знаходяться на території ОРДЛО, які є непідконтрольними територіями України. У 2018 році чисельність населення у ОРДЛО становила близько 3,8 млн. осіб. Із них у Донецькій області проживає 2,3 млн., серед яких 95% є міськими жителями, та в Луганській області – 1,5 млн. осіб, із них 94% є міськими жителями. Саме на цих територіях залишилися найбільші міста Донбасу: Донецьк (952 тис. осіб), Луганськ (437 тис. осіб), Макіївка (378 тис. осіб), Горлівка (265 тис. осіб), Єнакієве (122 тис. осіб), Красний Луч або Кришталевий (118,5 тис. осіб), Алчевськ (107 тис. осіб) тощо. Загалом із 52 міст Донецької області не контролюються українською владою 21 місто, із них 13 є містами обласного підпорядкування, та із 37 міст Луганської області непідконтрольні Україні 26 міст, із них 11 є містами обласного підпорядкування (Скільки людей проживає в ОРДЛО).

Проживання довгий час населення в містах та звичка до міського способу життя зумовила розміщення переселенців у високоурбанізованих областях України, серед яких: Донецька (рівень урбанізації 90,8%), Луганська (86,9%), Харківська (80,9%), Дніпропетровська (83,8%), Запорізька (77,3%) та м. Київ (100%). Також ВПО розглядають великі села та селища міського типу, які мають вигідне географічне розташування відносно великих міст, що доз-

воляє економити на оренді житла (Смаль, Позняк, 2016).

Важливим під час вибору регіону є доступ до об'єктів соціальної сфери, особливо освіти, сфери медичного обслуговування. Унаслідок воєнного конфлікту на Сході України постраждали 70 закладів охорони здоров'я, 176 закладів загальної освіти, 86 дошкільних закладів, 28 ПТЗ і 19 ВНЗ, велика кількість об'єктів фізичної культури та спорту. Протягом 2014–2016 рр. на підконтрольну Україні територію переміщено 28 навчальних закладів, серед яких 18 закладів вищої освіти (ЗВО). Разом із ними переміщено близько 40 тис. студентів та 3,5 тис. науково-педагогічних кадрів. Серед найбільших ЗВО: Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського переїхав до м. Києва, Донбаський державний технічний університет – до м. Лисичанська, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля та Донецький національний університет – до м. Вінниця (Новікова, Амоша & Антонюк, 2016).

Оскільки серед внутрішньо переміщених осіб досить велика частка осіб пенсійного віку, дітей, осіб, які потребують особливого медичного догляду, а на окупованих територіях постійно виникають проблеми з нестачею медикаментів і спеціалістів, значна кількість жителів мають хронічні хвороби, – вони вимушені переселятися в регіони з високим рівнем медичного обслуговування.

Унаслідок воєнного конфлікту на Донбасі в Україні утворилась внутрішня «міграційна мережа», початок якої поклали «переселенці-першопрохідці». Вони полегшують процес переселення для наступних хвиль мігрантів. Значна частина переселенців обирає конкретне місце призначення, враховуючи наявність там родичів або знайомих. Завдяки соціальній мережі у формі контактів із друзями, сім'єю та роботодавцями люди отримують та акумулюють соціальний капітал, що мінімізує ризики, пов'язані з переїздом.

Одним із чинників вибору місця проживання для ВПО є їх родинні зв'язки, тому більшість переселенців у першу хвилю міграції перебували саме в родичів. Крім того, невирішеність житлового питання переселенців змушує їх тривалий час проживати в родичів та знайомих (Niemets et al., 2018).

Можливість соціального захисту. Сьогодні існує дуже багато програм підтримки внутрішньо переміщених осіб України від глобального рівня до місцевого. Реалізується багато

місцевих програм Європейського Союзу, які сприяють наданню житла, роботи, освіти, соціально-психологічної та медичної допомоги переселенцям у багатьох областях України: Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Київській, Луганській, Миколаївській, Полтавській, Тернопільській, Харківській, Херсонській та Чернівецькій. Крім того, створені місця компактного проживання ВПО (на базі приватних гуртожитків, приміщень житлового фонду спеціального призначення, санаторіїв, готелів, баз відпочинку, модульних містечок, гуртожитків навчальних закладів, лікарень та ін.), які частково вирішують житлове питання переселенців (Смаль, Позняк, 2016).

Важливим чинником під час вибору регіону для переселення є етнонаціональні та релігійні погляди місцевого населення. На території України компактно проживають представники більше 110 національностей, найбільшу частку серед яких займають українці (77,8%) та росіяни (17,3%). У цілому українці рівномірно розселені по території України, крім Автономної Республіки Крим (24,3% українці, 58,3% росіяни), де переважають росіяни, та Донецької (56,9% українці, 38,2% росіяни) і Луганської областей (58,0% українці, 39,0% росіяни), де росіяни займають велику частку в національному складі населення. Західні та центральні регіони України, навпаки, характеризуються високою часткою українців у національному складі населення (Всеукраїнський перепис населення).

Демо-соціальні особливості Донбасу характеризуються складною сумішшю національностей, що зумовлено історичними особливостями його розвитку, існуванням у XVI–XVII ст. «Дикого поля», яке заселялося українськими і донськими козаками, а також вихідцями із Правобережної України, що створило унікальний за етнонаціональними особливостями регіон України. Унаслідок складних заселенсько-розселенських процесів, стрімкого розвитку промисловості і, відтак, потреб російським населенням, у регіоні виник етнокультурний розлом на російськомовні міста та україномовні села. Ці особливості стримували швидко інтеграцію переселенців, особливо в західноукраїнських регіонах.

Релігійні вподобання населення України також відрізняються в залежності від регіону. У територіальному розрізі майже в усіх областях

України, окрім Львівської, Івано-Франківської та Тернопільської, найбільш поширеним є православ'я. 45,2% населення України, переважно жителі Центральної України, є вірянами Православної церкви України, жителі Донбасу та Одеської області – вірянами Російської православної церкви (16,9%).

Ураховуючи електоральні вподобання місцевих жителів східних областей, які більше схильні до російського вектора політики, частина населення із числа ВПО обирає регіон свого проживання саме за політичними уподобаннями.

Цінності населення. Особливості географічного положення Донбасу, умов життєдіяльності населення, соціокультурний розвиток, геополітичні погляди сприяли формуванню унікальної донбаської ідентичності, для якої характерні такі ознаки: прагнення забезпечити матеріальні потреби населення, виживання в умовах низького рівня життя; повага до цінностей соціалістичного суспільства; проросійська орієнтація населення через близькість до державного кордону з Російською Федерацією та етнічні особливості населення. Виходячи з даних тверджень, переселенці обирають регіони, сусідні з Російською Федерацією, спроможні забезпечити високу якість життя (Новікова, Амоша & Антонюк, 2016).

Турбують ВПО ставлення до них місцевого населення. Згідно із проведеними соціологічними опитуваннями місцевого населення, яке дізнається інформацію про переселенців у мережі Інтернет або місцевих ЗМІ, співчуває переселенцям, погоджуючись із тим, як їм важко знайти роботу та орендувати житло. Частіше переселенці характеризують ставлення місцевого населення до себе як дружнє, рідше – як нейтральне, лише в окремих випадках говорять про вороже ставлення. Ставлення внутрішньо переміщених осіб до інших переселенців частіше дружнє або нейтральне (Смаль, Позняк, 2016). Досить рідко виникають конфлікти між місцевими жителями та внутрішньо переміщеними особами, а їх кількість збільшується відповідно до зростання частки внутрішньо переміщених осіб. Рідко трапляються випадки упередженого ставлення до ВПО в питаннях працевлаштування, пошуку додаткового заробітку, вирішення житлових проблем, у процесі призначення пенсій та соціальної допомоги. Трапляються і факти дискримінації під час звернення до органів державної влади та правоохоронних органів. Проте цей неофіційний

поділ території України на «Захід-Схід» впливає на погляди ВПО, які майже не розглядають західні області як місце свого проживання.

Висновки з проведеного дослідження. Бойові дії та окупація частини території призвели до значної втрати економічного і людського потенціалу Донбасу й України в цілому, а розміщення внутрішньо переміщених осіб унаслідок воєнного конфлікту є нерівномірним. Таке нерівномірне розміщення ВПО по території України призводить до надмірного соціального й адміністративного навантаження на приймаючі громади, локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів переселення, ускладнює реалізацію політики зайнятості.

Загалом усі чинники, які впливають на вибір регіону розселення ВПО, можна поділити на природно-географічні, політичні, економічні, соціально-демографічні. Переселенці обирають для свого проживання економічно розвинуті області, які мають значну близькість до територій їх попереднього проживання, при цьому інші області майже ігнорують. Тому серед найважливіших можливих чинників розміщення внутрішньо переміщених осіб розглядалися такі: територіальний, близькість до ОРДЛО та АР Крим, можливість працевлаштування, досвід переселення попередників, рівень урбанізації приймаючого регіону, доступ до освіти, медичного обслуговування, родинні зв'язки, етнонаціональні та релігійні погляди місцевого населення, електоральні погляди, цінності населення, можливість соціального захисту, ставлення місцевого населення до переселенців тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Всеукраїнський перепис населення. doi : <https://www.ukrcensus.gov.ua> (дата звернення : 3.05.2019). [All-Ukrainian population census. Retrieved from: doi : <https://www.ukrcensus.gov.ua> (дата звернення : 3.05.2019) (In Ukrainian)].
2. Гусева, Н.В. (2018). Внутрішні переміщення у Харківській області: загальнонаціональний вимір. *«Регіон-2018: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції»*. Харків, 264–270 [Husieva, N. (2018). Internal displacement in the Kharkiv region: a nationwide dimension. *Region-2018: Optimal Development Strategy: Materials of International Sciences.-practical conf.* Kharkiv, 264–270 (In Ukrainian)].
3. Демографія Окремих районів Донецької та Луганської областей. doi : <http://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/demographiya-ordlo.html> (дата звернення: 22.05.2019) [Demography of

certain areas of Donetsk and Lugansk regions. doi : <http://www.dsnews.ua/static/longread/donbas-ukr/demographiya-ordlo.html> (In Ukrainian)].

4. Лібанова, М.Е. (2014). Вимушене переселення з Донбасу: масштаби та виклики для України. *Вісник Національної Академії Наук України*, 12, 15–24 [Libanova, E.M. (2014) Forced relocation from Donbass: scope and challenges for Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 12, 15–24 (In Ukrainian)].

5. Логвинова, М.О. (2019). Адаптація теорії «Pull and push» до розміщення внутрішньо переміщених осіб у Харківській області. «*Регіон-2019: суспільно-географічні аспекти*» : матеріали між-нар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених. Харків, 89–93 [Lohvynova, M.O. (2019). Adaptation of the theory «Pull and push» to the placement of internally displaced persons in the Kharkiv region. *Region-2019: socio-geographical aspects: materials of the international scientific-practical conference of students, graduate students and young scientists*. Kharkiv, 89–93 (In Ukrainian)].

6. Міністерство соціальної політики України. doi : <http://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення : 3.05.2019). [Ministry of Social Policy of Ukraine. Retrieved from: doi : <http://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення : 3.05.2019) (In Ukrainian)].

7. Новікова, О.Ф., Амоша, О.І., Антонюк, В.П. (2016). Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху. Київ : НАН

України, 448 [Novikova, O.F., Amosha, O.I., Antoniuk, V.P. (2016). Internally Displaced Persons: from overcoming obstacles to success strategies. Kyiv : NAN Ukrainy, 448 (In Ukrainian)].

8. Скільки людей проживає в ОРДЛО. doi : <https://politeka.net/ua/news/467088-skolko-lyudej-prozhivaet-v-ordlo/> (дата звернення : 13.05.2019) [How many lives in certain areas of Donetsk and Lugansk regions. doi : <https://politeka.net/ua/news/467088-skolko-lyudej-prozhivaet-v-ordlo/> (дата звернення : 13.05.2019) (In Ukrainian)].

9. Смал, В., Позняк, О. (2016). Внутрішньо переміщені особи: соціальна та економічна інтеграція у приймаючих громадах. Київ, 93. doi : http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf (дата звернення : 13.05.2019). [Smal, V., Pozniak, O. (2016) Internally Displaced Persons: Social and Economic Integration in Host Communities. Kiev, 93. doi : http://pleddg.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/IDP_REPORT_PLEDDG_edited_09.06.2016.pdf (дата звернення : 13.05.2019) (In Ukrainian)].

10. Lee, E.S. (1966). A Theory of Migration, *Demography*, 3(1), 47–57.

11. Niemets, L., Husieva, N., Suptelo, O., Sehida, K., Kobylin, P., Kliuchko, L. (2018). Migration Challenges of the 21st Century: The Experience of Ukraine. The International Business Information Management Conference (32nd IBIMA) (Seville, Spain, 15-16 November, 2018), 328–337.

Стаття надійшла до редакції 27.05.2019